

Менеджмент : навч. посібн. / А. В. Шегда. – К. : Т-во "Знання", 2002. – 583 с. 8. Винокуров В. А. Организация стратегического управления на предприятии / В. А. Винокуров. – М. : Центр экономики и маркетинга, 1996. – 458 с. 9. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : навч. посібн. / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с. 10. Веретенникова Г. Теоретичні засади процесу формування фінансової стратегії / Г. Веретенникова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.library.tane.edu.ua>. 11. Ястремська О. М. Ризик у процесі інвестиційної діяльності / О. М. Ястремська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.library.dgtu.donetsk.ua>.

Стаття надійшла до редакції
23.10.2009 р

УДК 339.72

Піддубна Л. І.
Васюренко В. О.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

The article is dedicated to the examining methodic aspects of financial regulation of foreign economic activities of management subjects.

Стабільне функціонування вітчизняної економіки вимагає, насамперед, вдосконалення розвитку окремих суб'єктів господарювання реального сектору економіки. Це пов'язано з тим, що саме такі господарюючі суб'єкти є однією з рушійних сил оновлення виробництва та нарощування конкурентоспроможності країни, що в цілому і визначає можливість здійснення поступового та безперервного економічного зростання. Разом з цим не менш важливим питанням є як узагальнення важелів впливу на різні суб'єкти господарювання, так й аналіз реакції з боку суб'єктів господарювання на такі впливи. Виходячи з того, що основу окремих впливів на діяльність різних суб'єктів господарювання складають інструменти фінансового регулювання, доцільно розглядати реакції з боку суб'єктів господарювання на такі впливи також з погляду фінансового аспекту. Тож саме це і визначає актуальність обраного напрямку дослідження.

Функціонування різних суб'єктів господарювання у змінному середовищі вимагає застосування нових нетрадиційних підходів щодо ведення окремих різновидів їх діяльності, на чому наголошують різні дослідники, зокрема, О. М. Бутник, П. Ю. Буряк, В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим [1 – 3]. Це пов'язано з тим, що окремі суб'єкти господарювання повинні діяти у постійному пошуку заходів протидії факторам внутрішнього та зовнішнього впливів щодо прийняття виважених та дієвих рішень. Це в цілому відноситься й до зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) суб'єктів господарювання на чому, зокрема, наголошують М. М. Бердар [4], П. Боровков [5], С. М. Боровков та Л. В. Руденко [6], підкреслюючи при цьому важливість фінансового аспекту регулю-

вання ЗЕД. Тож загалом висвітлення обраного напрямку дослідження займає вагоме місце у дослідженнях науковців. Однак, як було відмічено вище, важливо не лише розглядати методичні засади здійснення фінансового регулювання ЗЕД, а визначити в цілому основу щодо узагальнення такого регулювання як з погляду можливих впливів внаслідок дії важелів фінансового регулювання, так і реакції суб'єктів господарювання на такі впливи. Тобто, доцільно розглянути методичні аспекти фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, що і слід визначити як головну мету даної роботи. Інакше кажучи, варто обґрунтувати формалізоване подання результату ЗЕД суб'єктів господарювання. Це пов'язано з тим, що саме формалізоване подання елементів ведення будь-якої діяльності дозволяє більш точно розкрити його загальну схему, а відтак й узагальнити відповідні методичні аспекти.

Загалом результат будь-якої діяльності конкретного суб'єкта господарювання може бути визначено через:

частку ринку, яку опанував суб'єкт господарювання, що є узагальненням його ділової активності;
динаміку обсягів виробленої продукції;
тенденції з отримання валового доходу або чистого прибутку;

зміни у рентабельності виробництва;
підвищення якості продукції;
розширення виробництва та його оновлення тощо.

Однак, незважаючи на таку множинність визначень результату діяльності суб'єкта господарювання загалом та у сфері ведення його ЗЕД зокрема, слід зосередитись на узагальненні можливого уявлення будь-якого значення результату через фінансову складову. Ґрунтовність та важливість такого переходу засновано на тому, що:

по-перше, серед інструментарію впливу на ЗЕД значне місце відводиться фінансовому регулюванню, бо саме воно визначає дієвість зазначеної діяльності та її ефективність;

по-друге, перехід до фінансового аспекту розгляду результату здійснення ЗЕД суб'єктів господарювання пов'язано з вирішенням завдань еластичного заміщення одних ресурсів виробництва іншими, де як узагальнюючий ресурс виступають фінансові ресурси. Це дозволяє дослідити вплив структури факторів виробництва щодо ведення ЗЕД з єдиних тотожних позицій та умов завдяки визначенню вартісних оцінок таких факторів. До того ж й важелі впливу щодо фінансового регулювання ЗЕД також мають фінансову природу. Таким чином, означений перехід у розгляді результату здійснення ЗЕД дозволяє визначити як еластичність, так і структурованість множини впливів щодо ведення ЗЕД різних суб'єктів господарювання.

Підтвердженням доцільності означеного вище можна вказати окремі критерії оцінки ефективності здійснення ЗЕД як узагальнення результату такої діяльності. Зокрема, до таких критеріїв Г. В. Дурицька відносить [7]:

різницю експортних та внутрішніх цін;
різницю обсягу продажу на зовнішньому та внутрішньому ринках;

різницю проектних витрат виходу на зовнішній ринок та проекту витрат на вихід з цієї ж продукцією на внутрішній ринок.

Поряд із цим О. М. Крамарева результат ведення ЗЕД суб'єктів господарювання з тривалим циклом виробництва (тобто машинобудівних підприємств) узагальнює через визначення [8]:

передконтрактних витрат експортера;
витрат на фінансовий супровід контракту залежно від схеми фінансування експортної операції;

урахування діючої практики повернення ПДВ експортеру;

вимір доходів та витрат експортера з урахуванням фактора часу та гарантії якості машин.

В. Ю. Горчаков, визначаючи підсумок ведення ЗЕД, розглядає різні групи показників ефективності, які всі у своїй основі базуються на фінансовій складовій [9]. Так, результат ведення ЗЕД суб'єктів господарювання через ділову активність компанії на зовнішньому ринку В. Ю. Горчаков визначає кількісно через співвідношення темпів зміни прибутку від ЗЕД, темпів зміни обсягу експорту і темпів зміни повних витрат, що спрямовані на ведення ЗЕД [9]. Конкретизуючи результат здійснення імпорتنих та експортних операцій підприємства, В. Ю. Горчаков визначає доцільність узагальнення їх кількісних характеристик з погляду співвідношення різних валют, які задіяні у розрахунках за такими операціями [9]. Також науковець узагальнює й такі критерії оцінки результату ведення ЗЕД, як [9]:

обчислення обсягів експорту з метою отримання величини прибутку, на який сподівається підприємство;

зміна асортименту продукції, цінової політики, варіантів обладнання, технології виробництва, придбання комплектуючих виробів з метою мінімізації витрат і збільшення прибутку тощо.

Отже, результат ЗЕД на основі розгляду фінансової складової, як найбільш вагомої з точки зору врахування можливої дії її впливів та врахування існуючих підходів щодо узагальнення такого результату, загалом можна подати як функцію співставлення доходу та витрат. Утім дана функція не є такою, що залежить лише від сукупності отриманого доходу, зроблених витрат на ведення зазначеної діяльності та рівня оподаткування. Функція співставлення доходу та витрат повинна також враховувати зміну валютного курсу, інфляційну складову у зміні цінової політики тощо. Інакше кажучи, функція співставлення доходу та витрат повинна враховувати цілу множину можливих впливів щодо фінансового регулювання ЗЕД, а також внутрішніх факторів функціонування суб'єктів господарювання з погляду реакції на означені впливи. При цьому необхідно відмітити, що співставлення між доходами та витратами може бути узагальнено у вигляді або адитивної, або мультиплікативної залежностей. При розгляді мультиплікативної залежності такого співставлення, насамперед, передбачається проведення аналізу деяких показників діяльності суб'єкта господарювання у сфері ведення його ЗЕД. Тобто, це може бути рентабельність обороту експортної продукції, індекс збільшення обороту експортної продукції, показник економічної ефективності експорту тощо. Однак, при визначенні мультиплікативної моделі аналізу співвідношення доходів та витрат деякі з показників ЗЕД можуть бути невраховані внаслідок підсумкового спрощення такої моделі. Тож не всі фактори впливу фінансового регулювання ЗЕД, у даному випадку, є об'єктивно врахованими. Відтак доцільним є узагальнення співвідношення між доходами та витратами в адитивному вигляді.

У простішому випадку функцію адитивного співставлення між доходами та витратами можна уявити як прибуток, отриманий від ведення ЗЕД, що поданий у структурованому вигляді згідно з урахуванням тих параметрів, які окреслено вище. Підтвердженням ґрунтовності такого подання може слугувати й розкриття загальної процедури здійснення ЗЕД підприємства на основі формування категорійних пар [10]. Такий підхід дозволяє не лише узагальнити модель процесу здійснення ЗЕД, а й розкрити його структурованість.

Сутність розкриття здійснення ЗЕД на основі формування категорійних пар засновано на тому, що спочатку формується пара (ОУ, ЦУ), де ОУ – об'єкт управління, а ЦУ – ціль управління. Така пара трансформується у множину пар, кожна з яких відповідно до поданого вище структурування множини можливих впливів щодо ведення ЗЕД визначає конкретні цілі та об'єкти такого ведення. Множину об'єктів ведення ЗЕД можна визначити у такій спосіб:

обсяг виробленої продукції;

обсяг необхідних матеріальних ресурсів щодо вироблення необхідного обсягу продукції у процесі здійснення ЗЕД;

людські ресурси, що потрібні для ведення ЗЕД;

ціни на вироблену продукцію;

вартість праці, яка спрямовується на ведення ЗЕД.

Відповідно до цього цілі ведення ЗЕД полягають у: максимізації отриманого прибутку від ведення ЗЕД; мінімізації впливу курсових коливань з погляду загального процесу ведення ЗЕД, що може бути досягнуто завдяки визначенню часу та ринків закупівлі потрібних матеріальних ресурсів для забезпечення здійснення ЗЕД; оптимізації витрат виробництва з погляду ведення ЗЕД.

Наступним кроком щодо ведення ЗЕД як процесу є трансформування окремих цілей у завдання, що розкривається через встановлення обмежень (ОБ) у вигляді деяких критеріїв. Отже, згідно з таким кроком формується пара (ЦУ, ОБ). При цьому критерії обмеження ЗЕД також мають свою множину, яка може бути визначена відповідно до основних важелів фінансового регулювання. Наприклад, це можуть бути існуючі:

обмінні валютні курси;

динаміка інфляційних процесів;

вартість матеріальних ресурсів;

ставки податків.

Одночасно множина існуючих обмежень щодо ведення ЗЕД значною мірою залежить від факторів впливу з боку основних важелів фінансового регулювання (ФВ) та факторів виробництва (ФП). Це дозволяє ввести у розгляд такі категоріальні пари, як (ОБ, ФВ) та (ОБ, ФП), що в цілому є пов'язаними між собою, бо саме співвідношення таких пар у підсумку визначає застосування тих або інших важелів з існуючого інструментарію фінансового регулювання ЗЕД – (МУ). Тобто, як підсумок, визначається така категоріальна пара ФВ, (ФП, МУ), що узагальнює підсумок впливу суб'єкта ведення ЗЕД (СУ) на різні об'єкти ведення такої діяльності – (СУ, ОУ). Тож загалом структурне подання аналізу впливів щодо фінансового регулювання ЗЕД суб'єкта господарювання може бути зведено до такої моделі:

$$1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \\ (OY_i, CY_j) \rightarrow (CY_j, OY_k) \rightarrow \left\{ \begin{matrix} (OY_k, FB_n) \\ (OY_k, FP_n) \end{matrix} \right\} \rightarrow \left(\begin{matrix} FB_n \\ FP_n \end{matrix} \right) MU_m \rightarrow (CY, OY_i),$$

де i, j, k, n, m – визначають відповідно окремі об'єкти, цілі, обмеження, фактори та важелі впливу на ЗЕД з їх можливої множини відповідно.

При цьому основним завданням змістовного наповнення поданої моделі є розкриття її блоків 3 та 4, а також перехід між такими блоками до реалізації блоку 5. Основу розв'язання такого завдання складає розгляд процедури об'єднання з погляду дії факторів впливу щодо фінансового регулювання ЗЕД та факторів виробництва на результат ведення означеної діяльності. Загалом таке об'єднання можна узагальнити з погляду:

обрання найкращої (оптимальної) або максимальної (екстремальної) альтернативи щодо дії факторів впливу фінансового регулювання та факторів виробництва на результат ведення ЗЕД; вибір кращих альтернатив з погляду дії факторів впливу фінансового регулювання та факторів виробництва на результат ведення ЗЕД та порівняно з деяким граничним обмеженням;

вибір альтернатив, що не погіршують припустиме значення результату ведення ЗЕД внаслідок дії факторів впливу фінансового регулювання з урахуванням наявної множини факторів виробництва;

багатокроковий вибір альтернатив, який враховує конкретний механізм вибору на визначеному кроці.

Однак при розкритті загальної процедури аналізу різних впливів на ЗЕД слід зважувати про загальну складність поставленого завдання. Це пов'язано з тим, що відмічені вище фактори утворюють розгалужену поліваріантну групу чинників впливу, що

потребує, передусім, урахування рівнів впливу на ведення ЗЕД. Наприклад, зміни обмінного курсу, що виникають як реакція на відхилення в торговому балансі, хоча і залежать від еластичності попиту зі зміни ціни, проте не є однаковими з погляду часу, а відтак й дії інфляційного фактора. Так, короткострокові курси є менш еластичними, ніж довгострокові. Крім того, можуть бути різні причини, що викликають різкі зміни короткострокових курсів, які самі по собі змінюють правила гри. Відтак, на погляд авторів, загальна послідовність процедури здійснення ЗЕД, виходячи з фінансового аспекту розкриття результату такої діяльності, повинна базуватися на поступовому розгляді значимості дії факторів впливу фінансового регулювання та факторів виробництва на результат ведення ЗЕД. При цьому, така послідовність на першому кроці визначається з погляду важливості впливу того або іншого фактору на діяльність господарюючого суб'єкта.

Отже, в даній статті визначено основні методичні аспекти щодо узагальнення впливів фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Сутність такого узагальнення полягає у визначенні результату ведення ЗЕД з погляду фінансової складової. У підсумку це дозволяє розкрити множини можливих впливів фінансового регулювання ЗЕД суб'єкта господарювання та їх зв'язок з погляду структурного подання фінансового результату відміченої діяльності. Тож як напрямок подальшого дослідження слід визначити на необхідність проведення узагальнюючого аналізу факторів впливу фінансового регулювання за запропонованим підходом для ряду конкретних суб'єктів господарювання.

Література: 1. Бурак П. Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку України / П. Ю. Бурак. – Львів : Логос, 2003. – 564 с. 2. Бутник О. М. Економіко-математичне моделювання перехідних процесів у соціально-економічних системах / О. М. Бутник. – Харків : ВД "ІНЖЕК", СПД Лібуркіна Л. М., 2004. – 304 с. 3. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2003. – 323 с. 4. Бердар М. М. Впровадження прогресивних методів управління фінансовими ресурсами підприємств у зовнішньоекономічній діяльності / М. М. Бердар // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5. – С. 31–37. 5. Боровков П. Финансовая структура как современный инструмент управления экономической предпринимательства / П. Боровков // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 2. – С. 109–115. 6. Бровков С. М. Валютно-фінансові механізми в міжнародному бізнесі: світовий досвід та українська практика: монографія / С. М. Бровков, Л. В. Руденко. – К. : ТОВ "Агенство "Україна", 2001. – 380 с. 7. Дурицька Г. В. Економічне регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством" / Г. В. Дурицька. – Львів : Інституті регіональних досліджень НАНУ, 2007. – 26 с. 8. Крамарева О. М. Оцінка ефективності експорту та імпорту машин і обладнання вітчизняними підприємствами: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / О. М. Крамарева. – Харків : ХНЕУ, 2005. – 20 с. 9. Горчаков В. Ю. Формування організаційно-економічного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю великої компанії: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. е. н. : спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / В. Ю. Горчаков. – Донецьк : Інститут економіки промисловості НАНУ, 2005. – 22 с. 10. Васюренко Л. В. Ресурси комерційного банку: теоретичний та прикладний аналіз / Л. В. Васюренко, І. М. Федосік. – Харків : ПП "Яковлева", 2003. – 88 с.

Стаття надійшла до редакції
16.11.2009 р

УДК 336.671

Греченко Ю. А.

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРИБУТКУ

The concept of profit with the development of the economic theory constantly became complicated from the elementary definition – as the income received from manufacture and realisation of any goods, to concept of net profit. But profit interpretation was and remain till now disputable enough. The general for all researchers-economists in the field of profit is the thought that the profit represents a difference, the rest and contains in the receipt. Divergences arise at attempt to establish the components that make this indicator.

Основу ринкової економіки незалежно від галузей складає підприємницька діяльність. Відповідно до статті 42 Господарського кодексу, підприємництво — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Таким чином, економічні результати є головною метою (поряд із соціальними результатами) здійснення підприємницької діяльності. Як правило, до економічних результатів відносять два основних показники – прибуток (абсолютний показник) і рентабельність (відносний показник).

Прибуток – багатозначна економічна категорія. Від глибини її пізнання й правильності використання залежить ефективність комерційного розрахунку, ціноутворення й інших економічних важелів господарювання.

Зважаючи на те, що прибуток є однією з основних економічних категорій, дослідження сутності поняття "прибуток", його еволюції почали проводитись досить давно. Цій проблемі багато уваги приділяли класики економічної науки А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, А. Маршал, Дж. Кейнс, Й. Шумпетер та ін. [2 – 5]. Значну увагу приділяють цьому питанню і сучасні дослідники (наприклад [6 – 8]). Незважаючи на те, що багато авторів намагалися розібратися в понятті, сутності, функціях, видах прибутку, вивчення цієї галузі економічної науки не вичерпало себе. Залишилася безліч недосліджених і спірних питань, які вимагають свого вирішення. Узагальнюючи проведені дослідження, можна виділити основні підходи до визначення категорії прибуток.

Поняття прибутку з розвитком економічної теорії постійно ускладнювалося від найпростішого визначення – як дохід, отриманий від виробництва й реалізації будь-якого товару, до поняття чистого прибутку. Але трактування прибутку були й залишаються дотепер досить спірними. Загальним для всіх дослідників-економістів у галузі прибутку є думка про те, що прибуток становить різницю, залишок і міститься у виторзі від продажу. Розбіжності виникають при спробі встановити, з яких же компонентів складається цей показник.

У даній статті спробуємо розглянути еволюцію теорій прибутку.

Перші спроби визначити сутність прибутку можна знайти вже у Платона й Аристотеля, які розглядали прибуток у тісному зв'язку зі способами й цілями нагромадження грошей у суспільстві. Однак підходи цих філософів до визначення прибутку носили уривчастий, безсистемний характер.